

Dynamiek in de podiumkunsten

Een beroep op de veerkracht van de sector

Jamilja van der Meulen¹ De podiumkunstenbranche heeft een aantal dynamische jaren van technologische en digitale ontwikkelingen en veranderende consumptiepatronen achter de rug. Het aantal kleine bedrijfjes en zzp'ers die actief zijn in de productieketen heeft daarmee een hoge vlucht genomen. Het is de vraag of die zich kunnen handhaven.

Live arts, dat wil zeggen optredens in theater, dans en in muziek worden in Nederland op diverse plekken vertoond. Gewoon op straat, in cultuurhuizen of buurthuizen, in theaters, poppodia, openluchttheaters maar ook in cafés en zo nu en dan zelfs op het water. De locatie, de artiest en de voorstelling die getoond wordt, vormen het aanbod, de capaciteit van de podiumkunsten. In dit artikel wordt de dynamische capaciteit van de podiumkunsten tussen 2005 en 2011 besproken.

Aanbod in theaters en podia

De cijfers uit het onderzoek professionele podiumkunsten, jaarlijks uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), beschrijven een deel van de capaciteit van de podiumkunsten (tabel 1). Theaters en andere podia die als belangrijkste economische activiteit podiumkunsten tonen, en evenementenhallen en stadions waar podiumkunsten incidenteel vertoond worden, worden

in deze statistiek meegenomen. Het aanbod in cultuurhuizen, op scholen, in cafés en in bedrijven die een theater of podium naast een andere, belangrijkere economische activiteit voeren, valt echter buiten het onderzoeksbereik. De CBS-cijfers gaan over een helder afgebakende en daardoor goed te volgen groep theaters en podia, waar naar schatting ongeveer 80 procent van het totaal aantal voorstellingen in Nederland getoond wordt.

In 2011 bestaan er 329 bedrijven die als economische hoofdactiviteit een podium beheren. Deze bedrijven hebben 537 zalen met opgeteld 238 duizend staan- en zitplaatsen. Hoewel het aantal bedrijven dat podiumkunsten aanbiedt en het aantal zalen van deze bedrijven tussen 2005 en 2011 beide met 7 procent zijn gegroeid, is de publiekscapaciteit, ofwel het aantal staan- en zitplaatsen van die theaters en podia, vrijwel gelijk gebleven. Er zijn in 2011 21,8 duizend werkzame personen die bij de 329 bedrijven

	2005	2007	2009	2011
Theater- en concertzalen	502	533	522	537
Staan- en zitplaatsen (x 1000)	240	262	249	238
Stadions en evenementenhallen	136	164	134	101
Staan- en zitplaatsen (x 1000)	309	298	212	176
Totaal voorstellingen	53.785	57.391	58.364	59.004
Theater	14.462	15.912	16.092	18.654
Muziek	17.697	18.250	21.399	18.684
Dans en beweging	3.327	3.476	3.384	2.777
Muziektheater	5.474	6.007	5.842	5.731
Cabaret en kleinkunst	8.437	8.806	7.501	8.261
Overige	4.389	4.940	4.146	4.897
Bedrijven	317	321	319	329
Werkzame personen				
In aantal (x 1000)	16,8	18	19,2	21,8
In voltijdbanen (x 1000)	7	7,2	7,6	7,9

Tabel 1: Aantallen zalen, staan- en zitplaatsen, bedrijven en werkzame personen in de sectoren muziek, dans en theater

Bron: CBS, bij de samenstelling van de CBS-cijfers zijn gegevens van de leden van de VNPF en de VSCD gebruikt (zie ook de bijdrage van Ineke van Hamersveld over monitoren in deze publicatie). De gegevens zijn aangevuld met gegevens van bedrijven uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel die door het CBS gerubriceerd zijn onder de SBI 90.04.²

gezamenlijk 7,9 duizend mensjaren aan werk uitvoeren. Aangezien er bijna drie werkzame personen per voltijdbaan beschikbaar zijn, vervullen veel mensen in de podiumkunsten kennelijk een deeltijdfunctie of worden ze ingezet als freelancer (zzp'er). In 2011 zetten zich gemiddeld per bedrijf 66 personen in, een groei ten opzichte van 2005 met 25 procent. Opgeteld zijn dat gemiddeld 24 voltijdbanen per theater of poppodium.

Het aantal stadions en evenementenhallen waar podiumkunsten vertoond worden, is in de periode 2005-2011 met ruim 25 procent afgenomen en het aantal staan- en zitplaatsen is zelfs bijna gehalveerd.³ Kennelijk worden

podiumkunsten steeds vaker beleefd in theaters, podia en stadions en evenementenhallen die gemiddeld kleiner van opzet zijn. Een opvallende ontwikkeling op het gebied van grootschalige podiumkunsten en evenementen is de verviervoudiging van het aantal festivals en evenementen in de afgelopen drie decennia. Waren er in 1980 nog ongeveer 150 festivals, in 2012 waren dat er inmiddels 705 (Festivalmonitor 2013). In Amsterdam alleen al worden per jaar rond de 90 festivals georganiseerd. Aangezien er de afgelopen drie jaar nauwelijks nieuwe festivals zijn georganiseerd, lijkt de groei op de Nederlandse markt zich sinds 2010 te stabiliseren.

Groeistuipe van theaters en podia

Anders dan de spectaculaire groei van het festivalaanbod en de behoorlijke afname van het aantal stadions en evenementenhallen die podiumkunsten aanbieden, lijkt de ontwikkeling in het aanbod van theater- en concertzalen relatief geleidelijk te verlopen. Maar wanneer er aandachtiger wordt gekeken naar deze ontwikkelingen, blijkt dat ook hier groeistuipe zichtbaar zijn. Terwijl het aantal bezoeken in de periode van 2005-2011 na een bescheiden groei sinds 2009 een dalende trend laat zien (zie ook de bijdrage van Andries van den Broek en Koen van Eijck over cultuurparticipatie in deze publicatie), is het aantal voorstellingen flink gestegen, van 53.785 in 2005 tot 59.004 in 2011.⁴

Ook het aantal podia en theaters is jarenlang toegenomen. Vooral van begin jaren negentig tot eind jaren nul was er een bouw golf gaande in de sector. In 2007 waren er meer dan 20 steden bezig met de nieuw- of verbouw van poppodia of met het maken van plannen daarvoor. In 2008 waren er bij de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (VSCD) 40 plannen bekend voor nieuwe podia of al gestarte nieuwbouwprojecten, en 82 plannen voor renovatie (Langeveld 2009). Zelden heeft de bouw van nieuwe podia door een gemeente echter te maken met een toegenomen vraag van het publiek. Het overgrote deel is ingegeven als artistiek (prestige)project van de gemeente of door strengere milieuwetgeving (geluidsoverlast) en technische veroudering (Langeveld 2009, Dalen et al. 2009). Regelmatig kwamen deze nieuwbouwzalen enkele jaren later dan ook in de problemen: de bouw van de podia bleek vaak duurder dan verwacht en de gemeenten hielden te weinig rekening met een passende capaciteit bij de demografische kenmerken van de regio. Maar bovenal werd er vaak geïnvesteerd in de bouw zonder geld vrij te maken voor de (hogere) exploitatie- en

programmeringskosten van het podium, met lege zalen als gevolg. De golf van (dreigende) faillissementen in de afgelopen jaren lijkt hier nauw mee verbonden. Alleen al in Rotterdam sloten poppodia Watt, Exit en Heidegger hun deuren en hing theater Bonheur en jeugdtheater Hofplein faillissement boven het hoofd.⁵ Op verschillende vlakken is er een discrepantie ontstaan tussen vraag en aanbod, en zeker nu de overheid haar handen grotendeels van de podiumkunsten af trekt, zal dit gevolgen hebben voor het landschap van de sector.

Maar steeds meer podia geven innovatieve antwoorden op de recente ontwikkelingen, zoals blijkt uit het groeiende aantal poppodia die op andere locaties programmeren. Op deze manier worden de mogelijkheden van podia met verschillende capaciteit binnen een regio of een stad benut en wordt er ingespeeld op de uiteenlopende behoeften van het hedendaagse publiek.

De productieketen

Een op- of uitvoering bestaat bij de gratie van beoefenaars van podiumkunsten, zoals musici, dansers en toneelspelers, en alle overige professionals die betrokken zijn bij het tot stand komen van de voorstelling, zoals licht- en geluidstechnici en producenten. Vaak maken deze professionals als aparte bedrijven deel uit van de productieketen van de podiumkunsten.

Het aantal bedrijven dat economisch actief is in de beoefening van podiumkunsten, is tussen 2007 en 2011 bijna verdubbeld (tabel 2). Deze groei wordt vooral veroorzaakt door een bijna verdubbeling van het aantal eenmansbedrijven. Deze forse toename laat zich mogelijk onder andere verklaren door musici en bands die makkelijker hun weg weten te vinden naar YouTube, Spotify en andere sociale media, waar eigen materiaal eenvoudig publiekelijk toegankelijk gemaakt

Bedrijven*	2005	2007	2009	2011
Beoefening podiumkunsten totaal	-	5.965	7.570	11.240
1 werkzame persoon	-	5.215	6.785	10.405
2 werkzame personen	-	345	390	395
3 tot 5 werkzame personen	-	180	190	230
5 tot 10 werkzame personen	-	165	145	145
10 tot 20 werkzame personen	-	20	20	30
20 tot 50 werkzame personen	-	20	15	20
50 tot 100 werkzame personen	-	10	10	10
Meer dan 100 werkzame personen	-	10	10	5
<hr/>				
Producenten podiumkunsten	-	1.480	1.735	2.170
1 werkzame persoon	-	1.190	1.420	1.845
2 werkzame personen	-	160	190	205
3 tot 5 werkzame personen	-	55	60	65
5 tot 10 werkzame personen	-	50	35	30
10 tot 20 werkzame personen	-	15	20	15
20 tot 50 werkzame personen	-	10	10	10
50 tot 100 werkzame personen	-	0	0	0
Meer dan 100 werkzame personen	-	0	0	0

Tabel 2: Aantal bedrijven en producenten in de podiumkunsten

Bron: CBS.

* Bedrijven met economische hoofdactiviteit zoals gedefinieerd volgens SBI 90.011 en 90.012.

kan worden. De vrijheid om onder eigen beheer de kunsten te verspreiden, vertaalt zich mogelijk in een groeiend aantal amateurs en professionals die zich inschrijven bij de Kamer van Koophandel als beoefenaar van podiumkunsten.

Ook de producenten zijn in aantal fors gegroeid. Producenten zijn vooral betrokken en actief bij de productie, programmering en organisatie van podiumkunsten. Ook hier zijn het vooral eenmansbedrijven (zzp'ers) die fors in aantal zijn gegroeid. Dat er vanuit de bedrijven in de podiumkunsten interesse is voor de inzet van zzp'ers, wordt bevestigd door de groei van het aantal deeltijdfuncties tussen 2005 en 2011, die volgt uit de sterkere groei van het aantal werkzame personen ten opzichte van het geleverde werk in voltijdbanen (tabel 1).

Conclusie

De podiumkunstenbranche heeft een aantal dynamische jaren gekend. De technologische en digitale ontwikkelingen en de veranderende consumptiepatronen zijn van grote invloed geweest voor de sector. In die dynamiek zijn ook nieuwe vormen van aanbod ontstaan, zoals de festivals en evenementen, in het kielzog waarvan er een forse stijging is opgetreden van het aantal kleine bedrijfjes en zzp'ers die actief zijn in de productieketen van de podiumkunsten. Of dat aanbod en deze kleine bedrijfjes zich kunnen handhaven in de jaren die komen, zal afhangen van de vraag van de consument én de creativiteit en flexibiliteit van de branche.

Jamilja van der Meulen
is statistisch onderzoeker cultuur
bij het Centraal Bureau voor de
Statistiek

Literatuur

- Dalen, T. van, H. van der Hoek en F. Vreeke (2009)
Het grote poppodiumonderzoek 2008: analyse van de ontwikkelingen in de bedrijfsvoering van de Nederlandse poppodia. Amsterdam: Vereniging van Nederlandse Poppodia en -Festivals.
- Festivalmonitor*. Respons, raadpleging september 2013.
- Langeveld, C. (2009) *Zaken van zalen: vestiging en exploitatie van theaters, concertzalen en podia*. Amsterdam: Boekmanstudies.

Noten

- 1 Lisa van Woersem leverde de tekst voor de paragraaf 'Groeistuipe van theaters en podia'.
- 2 De Standaard Bedrijfsindeling (SBI) is een hiërarchische indeling van economische activiteiten (zie ook de inleiding van Berend Jan Langenberg en Symon Algera op de pijler geldstromen in deze publicatie).
- 3 Opgemerkt moet worden dat het hier gaat om stadions en evenementenhallen die in het betreffende jaar ten minste één aan podiumkunsten gerelateerde voorstelling hebben georganiseerd. Wanneer het Gelredome bijvoorbeeld in 2005 wel podiumkunsten programmeerde en in 2007 niet, zou dat meteen een terugval van +/- 30.000 staan- en zitplaatsen kunnen betekenen.
- 4 Opgemerkt moet worden dat het aanbod in voorstellingen flink verschilt per sector.
- 5 Beide theaters zijn in 2012 door de gemeente Rotterdam gered.